

Radovan Vidović

SPLITSKA ČAKAVSKA PROZA LJUBE PLENKOVIĆA (Split, izd. Logos 1990)

Prije dva desetljeća, u kasnu jesen 1971., imali smo prilike u našoj splitskoj sredini pozdraviti pojavu knjige čakavske memoarske proze iz pera sada već pokojnoga Velovarošanina Ivana Kovačića s naslovom »Smij i suze starega Splita«. Slijedila je zatim god. 1979. čakavska knjiga splitskih novelica Ive Vlahovića s naslovom »Fjabe«. Sada, evo, desetak godina kasnije knjige i trećeg proznog čakavskog splitskog pisca Ljube Plenkovića »Da se ne zaudobi«.

Prvi splitski dijalektalni tekstovi Marka Uvodića objavljeni su negdje pri kraju prošloga stoljeća, tako da ovom knjigom Ljube Plenkovića splitska obnova čakavske pisane riječi, prozne, poetske i scenske, uskoro bilježi svoju stogodišnjicu, malen jubilej koji vrijedi istaknuti.

U tom svom trajanju, uostalom kao inače svaka dijalektalna književnost, svugdje u Evropi, ona je postajala sve tanjom i ugroženijom, i po životnoj dobi svojih autora sve starijom.

Službeni, standardni, književni jezik, zahvaljujući svom privilegiranom položaju, općoj pismenosti i svemoćnim sredstvima masovne komunikacije oduzima joj životne mogućnosti. K tome je ionako teško stanje za recepciju čakavske književnosti postalo još gorim jer je upravo njezina populacija najviše ili izumrla ili se raselila. Čakavska je književnost per excellentiam književnost nostalgije i uspomena, pjesništvo svjetova, osobnih ili narodnih, kojih više nema, ili koji su na putu da brzo i posve iščeznu. Ali, unatoč tome dijalekat je jedno od najjačih uporišta kojemu se upravo u ove naše dane vraćaju neke visoko modernizirane evropske regije u traženju korijena, individualnosti, u tako simptomatičnoj potrazi za identitetom. Dijalekat se proglašava, i to u nekim visoko urbaniziranim i kozmopolitskim sredinama, bitnom značajkom prestiža i tzv. *imagea*, značajkom starine, drevnosti, kulture, kontinuiteta, tradicije u jednu riječ: prepoznatljivim znakom izuzetnoga. Tu prestižnu funkciju odjednom zadobiva taj do jučer prezirani i progonjeni di-

jalekat. Nastaje doista paradoksalna situacija: u narodima, u zemljama koje imaju još i te kakva posla ako ne s teškom nepismenošću a ono svakako s polupismenošću (koju izdašno pomaže civilizacija slike, tj. film i TV), u kojima se prava standardna pismenost još nije usvojila kako treba ni postala općom, već se u urbanim središtima tih istih nacija promiču ideje o vraćanju narječju kao bitnom činiocu — razlikovanja, distinkcije i distanciranja, i ne samo jezičnoga.

*

Na sceni zbivanja u knjizi Ljube Plenkovića pred nama je i ovaj put stari Split, u prvom redu njegov svijet Veloga varoša; ne on sam, izbor likova i pozornica se proširuje, obuhvata cijeli grad i dalje, ne samo težačke likove nego i mnoge druge, a raspon je, možemo reći, od početka našega stoljeća do pedesetih godina. Uzbudljivo je i burno to vrijeme, u njemu su čitava dva duga i teška rata, sa svim svojim razaranjima, s materijalnim a još više moralnim, duhovnim traumama. Ni u izboru tema ni u njihovu tretmanu pisac se nije ograničio. Plenković bi mogao za sebe reći: nihil humani a me alienum puto, ništa mi ljudsko nije strano. Počesto se ne možemo oteti dojmu da je on vjeran kroničar, opservator jednoga nestalog svijeta, da likovi i zbivanja što ih je opisao i nisu njegova fantazijska kreacija, njegova fikcija. Ali, bez obzira na to je li to zaista tako ili je to pričin, pa su njegovi likovi, situacije, njihovi životi, gorčine i tragike, radosti i smijeh zaista jedan Split koji je njegov, a za koji je on u stvarnosti oko sebe našao samo poticaje i elemente za stvaralački čin, dakle bez obzira je li jedno ili drugo, mi prozu ove knjige doživljavamo kao sugestivnu pripovjedačku, umjetničku stvarnost. To u prvom redu vrijedi za potresnu priču o Bepu Ventuli, o Jobu, drugu Lemi, a iznad svega za dvije oveće cjeline *Teška zemja* i *Nebo će nan oprat grije*.

*

Ljubo Plenković rodio se u Splitu 1926. u Velom varošu, u tipičnoj težačkoj obitelji. Njegov je otac Ante bio vrlo sklon razgovoru, prijateljevanju, društvu pa sastavljanju stihova i pripovijedanju. Ljubo je, dakle, naslijedio sklonost zapažanju, pamćenju, uočavanju likova, situacija, događaja, pa napokon i literarnom oblikovanju lirskog, dramatičnog i tragičnog u životu, a da pri tome nikad nije zatajio svoj osnovni poziv humanista i sudionika života koji nipošto ne zaboravlja humornu stranu ljudskoga trajanja ni u najvećem siromaštvu, bijedi, nesreći, bolesti i umiranju. »Veli varoš — napominje nam on u početku svojega kazivanja — krajen pasanoga vika, pa deboto do drugoga rata i koju godinu višje, obilova je fjanban i glendon, tako da je iz svakodnevnog života težakov, zanačij, artišti, ribari i drugi judi — izvira *smij i tuga*«.

Eto tako, kroz *suze i smij kolotaje* se pripovijedanje Ljube Plenkovića o njegovom Splitu, o brojnim likovima i tipovima, situacijama i zbivanjima kroz čitava dva svjetska rata, kolotaje se čitava galerija ne samo Velovarošana nego i drugih, iz bližega i daljega. Malo našega pisca zanima vanjska deskripcija pejzaža, ambijenta, pa i pojavnost likova. U srcu njegove pažnje, u fokusu je čovjek, njegovo djelovanje, njegova sudbina, a izražajni je postupak prvenstveno dijaloški. Svaka njegova ličnost je okarakterizirana, profilirana određenim, svojim rječnikom, frazeologijom, sintaksom, pa se pamti kao živa, neponovljiva. Iz općeg idioma splitske velovaroške čakavštine autor majstorski oblikuje govor pojedinih likova unoseći potrebne ekspresivne, individualne varijante i inačice pa tako karakterizira ličnost, njezin govor, ponašanje i djelovanje.

*

Drugi je dio ove knjige pravo otkriće za sve Splitsane, ne samo one koji vole književnost. Naslov mu je »Priče o spliskom želändi«. Nijedan od dosadašnjih splitskih dijalektalnih pisaca nije s toliko ljubavi i — dakako poznavanja — napisao tako što o tom tako splitskom i toliko slavnom fenomenu želande da bi se želanda gotovo mogla formulirati kao glavni ili odlučan kriterij u odgovoru na pitanje: »Tko je pravi, fetivi, Splicićanin?« Onaj tko voli želandu, tko je njezin fanatik!« Četrnaest crtica ili novelica, protkanih i lirskim i dramatskim, mogle bi pokazati sve ljestvice u emocijama zanesenih želandura prema pticama pjevicama, sve njihove nade, čežnje, žrtve, strasti, razočaranja, zanesenosti, nadzemaljske ushite, padove i osobne drame koje znadu proisteći iz toga svijeta želande i u njemu se upokojuju. Priče o želandi su, također, gledane s dokumentarno-faktografske strane jedinstvena riznica podataka i opisa, ornitoloških ornitonimskih i općenito lingvističkih.

Treći dio knjige je pripovijetka »Teška zemlja«, ozbiljna, tmurna proza, povijest siromaške velovaroške težačke obitelji s jedinstvenim gorkim dramatskim epilogom i poantom na kraju, koji djelu daje dublji smisao. Četvrti, zadnji dio je opširnija priča što počinje u mladenačkim olujama ljubavne strasti, traje zatim kroz duge godine i brodolome neprijateljstva roditelja i sredine, a završava samoprijegornim žrtvovanjem, gušenjem, odricanjem i odlaskom u daleku tuđinu, napuštanjem Splita i svih dragih uspomena.

Ljubi Plenkoviću ova knjiga nije prva. Objavio je brojna djela, neka u prozi, neka u stihu, pa feljtone, humoreske itd. Ističe se njegov roman iz antifašističkog rata »Bijeli čvorovi«.

U ovoj knjizi, »Da se ne zaudobi« (Da se ne zaboravi), Ljubo je Plenković podsjetio sebe i sve nas da ne z a u d o b i m o čakavsku besidu, prvu hrvatsku književnoumjetničku besidu, koja eto, nažalost, nije bila te sreće da postane i književnim hrvatskim jezikom, kao što je to bila prije više od pet stoljeća u Marulićevu Splitu gradu.